

TERVEYDENTILATIETOJEN KYSYMINEN OPISKELIJAKSI PYRKIVILTÄ/OPISKELIJOILTA

Tietosuojavaltuutettu ja Eduskunnan oikeusasiamies ovat kiinnittäneet 17.2.2005 ja 24.5.2005 opetusministeriön huomiota opiskelijavalintojen yhteydessä kysyttäviin terveydentilatietoihin. Heidän kannanotoissaan todetaan, että koulutusta koskevasta lainsäädännöstä ei ilmene tarkemmin, minkälaista terveyttä opiskelijaksi otettavilta edellytetään erilaisilla koulutusaloilla. Koulutuksen järjestäjät saattavat tiedustella hakijoiden ja toisinaan myös heidän perheenjäsentensä terveydentilatietoja melko yksityiskohtaisestikin. Koulutukseen hakevan on vaikea itse arvioida mitkä hänellä nyt tai aikaisemmin olleet sairaudet voisivat olla esteenä koulutukseen hakeutumiselle. Tällaisia tietoja selvittävät henkilö- ja terveystietolomakkeet eivät ohjaa hakijaa antamaan opiskelijaksi ottamisen arvioinnin edellyttämiä terveydentilatietoja. Sen sijaan tällainen kysyminen ohjaa keräämään tarpeettomia arkaluonteisia henkilötietoja.

Tietosuojavaltuutettu ja Eduskunnan oikeusasiamies pitävät ongelmaa merkittävänä hakijoiden oikeusturvan kannalta ja edellyttävät, että hakijoiden henkilötietojen keräämistä koskevaa ohjeistusta täsmennetään.

Opetusministeriö haluaa tämän vuoksi kiinnittää koulutuksen järjestäjien huomiota eräisiin henkilötietojen kysymiseen liittyviin säännöksiin.

Suomen perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Yleistä yhdenvertaisuussäännöstä täydentää syrjintäkielto. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan terveydentilan, vammaisuuden, tai muun henkilöön liittyvän syyn takia. Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu.

Perustuslain yhdenvertaisuutta ja syrjinnän kieltoa koskevia säännöksiä täydentää yhdenvertaisuuslaki (21/2004). Yhdenvertaisuuslakia sovelletaan lain 2 §:n mukaan myös koulutukseen. Yhdenvertaisuuslaki tulee sovellettavaksi muun muassa opiskelijavalintaan ja valintamenettelyyn. Yhdenvertaisuuslain 6 §:n mukaan ketään ei saa syrjiä muun ohella terveydentilan perusteella, lain 7 § sisältää säännökset menettelystä, jota ei pidetä syrjintänä. Syrjintänä ei pidetä esimerkiksi terveydentilaan liittyvää erilaista kohtelua, jonka perusteena on työtehtävien laatuun ja niiden suorittamiseen liittyvä todellinen ja ratkaiseva vaatimus.

Opiskelijaksi ottaminen ammatilliseen koulutukseen

Opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa säädetään ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 27 §:ssä.

Ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen voidaan ottaa henkilö, joka on suorittanut perusopetuksen tai sitä vastaavan oppimäärän. Opiskelijaksi voidaan ottaa myös muu henkilö, jolla koulutuksen järjestäjä katsoo olevan riittävät edellytykset koulutuksesta suoriutumiseen. Aikaisemmin voimassa olleissa säännöksissä opiskelijaksi pyrkiviltä edellytettiin terveyttä, joka ei ollut esteenä asianomaisen alan tehtävissä toimimiselle. Voimassa olevien säännösten mukaan opiskelijaksi ei voida ottaa sellaista henkilöä, jonka sairaus tai vamma ilmeisesti on esteenä koulutukseen osallistumiselle. Säännöksen sanamuotoa haluttiin muuttaa, koska katsottiin, että tutkintojen laajentuessa, koulutuksen monipuolistuessa ja työelämän vaatimusten muuttuessa ei voida enää tyhjentävästi ennalta arvioida, minkälaisiin työelämän tehtäviin tutkinnon suorittaneet sijoittuvat. Käytännössä säännökset eivät kuitenkaan poikkea toisistaan olennaisesti, koska tutkintoihin sisältyy työpaikoilla tapahtuvaa työssäoppimista, josta selvitäkseen opiskelijalla tulee olla sellainen terveys, mitä alan tehtävissä toimiminen edellyttää.

Opiskelijaksi pyrkivän tulee antaa koulutuksen järjestäjälle opiskelijaksi ottamisen arvioinnin edellyttämät terveydentilaansa koskevat tiedot.

Opiskelijan pääsyä ammatilliseen koulutukseen voidaan rajoittaa silloin kun sairaus objektiivisesti arvioiden estää opinnot tai se vaarantaisi opiskelijan tai muiden turvallisuutta. Sairauden tai vamman opiskelulle aiheuttamat käytännön ongelmat tulee ensisijaisesti pyrkiä ratkaisemaan erilaisten opetusjärjestelyiden ja opiskelijahuoltopalveluiden avulla. Opiskelijaterveydenhuollosta säädetään kansanterveyslaissa (66/1972) ja opiskelijoiden sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien poistamiseksi tarvittavista palveluista lastensuojelulaissa (683/1983). Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 37 §:n mukaan koulutuksen järjestäjän tulee toimia yhteistyössä edellä mainittuja palveluita antavien ja järjestävien viranomaisten ja muiden tahojen kanssa sekä antaa opiskelijoille tieto näistä eduista ja palveluista. Tarvittaessa opiskelija tulee ohjata hakemaan näitä etuja ja palveluita.

Eräiden koulutusalojen opiskelijoille on tarpeen asettaa alan omasta lainsäädännöstä tai alan erityispiirteistä muutoin johtua erityisvaatimuksia. Terveydellisten tekijöiden vaikutuksesta koulutukseen tiedotetaan mm. Opetushallituksen julkaisemassa koulutusoppaassa sekä yhteishakua koskevissa ohjeissa. Terveystieteiden alan opiskelijoiden voidaan katsoa tarvitsevan potilas- ja työturvallisuuteen liittyvät näkökohdat huomioon ottaen samoja terveydellisiä edellytyksiä kuin työssäoppimispaikan työn-

tekijätkin. Kuljetusalalla opiskelijalla ei saa olla turvallisuutta vaarantavia aistivammoja. Merenkulkualan koulutuksessa vaaditaan lääkärintodistus kelpoisuudesta merimiespalveluun.

Opiskelijaksi ottamisen perusteista on lisäksi säädetty opetusministeriön asetuksella (167/20029). Opiskelijaksi ottamisen perusteissa ei ole säädetty terveydentilaa koskevista edellytyksistä.

Terveydentilaa koskevien tietojen kerääminen

Ammatillisen koulutuksen opiskelijavalinta tapahtuu pääsääntöisesti ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishaun avulla Opetushallituksen ylläpitämää opiskelijavalintarekisteriä käyttäen. Opiskelijavalintarekisteristä, tietolähteistä ja tietojen luovuttamisesta säädetään opiskelijavalintarekisteristä ja ylioppilastutkintorekisteristä annetussa laissa (18.12.1998/1058). Lain 3 §:n 2 momentin mukaan yhteishakurekisteriin voidaan tallettaa hakijan ilmoituksen mukaisina ammatinvalintaan vaikuttavat terveystiedot sekä tiedot työkokemuksesta ja harrastustoiminnasta. Nämä tiedot pyydetään ilmoittamaan ja tallennetaan vain silloin, kun niillä on merkitystä opiskelijoiden valinnassa.

Terveydentilaa, sairautta tai vammaisuutta koskevat tiedot ovat henkilötietolain 11 §:n 4 kohdassa tarkoitettuja arkaluonteisia tietoja. Niitä voi tämän vuoksi tiedustella vain hakijalta itseltään ja vain siinä tapauksessa, että tiedolla on merkitystä hakeuduttaessa koulutukseen ja ammatin harjoittamisen kannalta. Arkaluonteisten henkilötietojen kirjaamisessa lähtökohtana on, että henkilötietojen käsittelyn tarpeellisuutta on arvioitava tiukoin kriteerein. Opiskelijavalintarekisteriin ei voi tallettaa hakijan yleisiä terveystietoja viime vuosilta tai hänen omaistensa terveydentilaa koskevia tietoja.

Rekisteriselosteen laatiminen ja hakijan informointi häntä koskevien henkilötietojen käsittelystä

Valintarekisteristä tulee henkilötietolain 10 §:n mukaan laatia rekisteriseloste, joka on pidettävä jokaisen saatavilla. Paikkana voivat olla esimerkiksi oppilaitoksen kotisivut ja tila, jossa hakijat osallistuvat valintakokeisiin. Oheen on liitetty malliksi täytetty rekisteriseloste, jota oppilaitos voi käyttää soveltuvien osien.

Hakijoita on lain 24 §:n mukaan informoitava henkilötietojensa käsittelystä, koska käsittelyn edellytetään olevan avointa. Hänelle tulee kertoa, kuka on rekisterinpitäjä ja mihin tarkoitukseen hänen henkilötietojaan käytetään. Tärkeää on myös kertoa, mihin tietoja säännönmukaisesti luovutetaan. Nämä asiat ilmenevät rekisteriselosteesta, johon rekisteröity voidaan ohjata tutustumaan esimerkiksi koulun laatimassa hakulomakkeessa. Lisäksi tulee kertoa, mitä oikeuksia rekisteröidyllä on.

Oheen liitettyyn malliksi täytettyyn rekisteriselosteeseen on lisätty rekisteröidyn oikeuksista kertova osuus. Kokonaisuutta voidaan tällöin kutsua tietosuojaselosteeksi. Mallia voi muuttaa omaan toimintaan soveltuvaksi.

Terveydentilatietojen kysymiseen liittyvä opetusministeriön ohjeistus

Koulutuksen järjestäjien on informoitava etukäteen opiskelijaksi pyrkijöitä siitä, minkälaisia terveydentilaa koskevia vaatimuksia ja edellytyksiä koulutukseen liittyy. Hakijat voivat näin itse arvioida, soveltuvatko he

terveytensä puolesta koulutukseen vai eivät sekä sitä minkälaisia opiskelijaksi ottamisen arvioinnin edellyttämiä terveydentilaansa koskevia tietoja he ovat velvollisia antamaan koulutuksen järjestäjälle. Hakijalla on näin myös mahdollisuus selvittää, estääkö jokin vamma tai sairaus koulutukseen osallistumisen tai ovatko esteet poistettavissa tukitoimin. Opiskelijan oikeusturvan kannalta on perusteltua, ettei hän tule valituksi sellaiseen koulutukseen, jonka mukaisissa tehtävissä hän ei voi terveydentilansa vuoksi toimia.

Opetusministeriö katsoo, että lääkärintodistus tulee vaatia vain koulutukseen valituilta ja vain silloin kuin tämä on perusteltua alan lainsäädännöstä (esimerkiksi merenkulkualan koulutus, kuljettajakoulutus, lennonjohtajan koulutus) tai alan erityispiirteistä muutoin (esim. märkätyötä koskevat vaatimukset elintarvikealalla, allergiasairaudet hiusalan koulutuksessa) johtuen. Lääkärintodistuksen sisällöksi riittää lääkärin arvio siitä, onko hakija terveydentilansa puolesta soveltuva alalle vai ei, siitä ei tule näkyä hakijan yksityiskohtaiset terveydentilaa koskevat tiedot. Opiskelijaksi ottaminen on tällöin ehdollinen lääkärintodistuksen esittämiseen saakka.

Opetusministeriö katsoo, että koulutuksen järjestäjät vastaavat oppilaitostensa ja toimipaikkojensa osalta siitä, että opiskelijaksi ottamisessa tarpeellisten terveydentilaa koskevien tietojen kerääminen tapahtuu voimassa olevien säännösten mukaisesti. Koulutuksen järjestäjä päättää opiskelijaksi ottamisesta. Koulutuksen järjestäjä toimii rekisterinpitäjänä valintakokeissa kerättävien hakijoiden henkilötietojen osalta, koska valintarekisteri perustetaan koulutuksen järjestäjän käyttöä varten ja sillä on oikeus määrätä rekisterin käytöstä. Koulutuksen järjestäjä vastaa tämän vuoksi myös opiskelijavalinnassa käyttämiensä ulkopuolisten tahojen keräämien tietojen lainmukaisuudesta. Koulutuksen järjestäjien on käsiteltävä henkilötietoja laillisesti ja huolellisuutta sekä hyvää tietojenkäsittelytapaa noudattaen. Henkilötietoja voidaan pitää tarpeellisina vain silloin, kun ne ovat asianmukaisia ja olennaisia, eivätkä liian laajoja siihen tarkoitukseen, mihin ne on kerätty tai missä niitä käsitellään. Koulutuksen järjestäjien tulee tarvittaessa selkeyttää opiskelijavalintoja koskevaa ohjeistustaan tältä osin.

Opetusministeriö toteaa lopuksi, että eri koulutusalojen terveydentilavaatimuksia koskevaa ohjeistusta tarkennetaan opetussuunnitelmien perusteiden uudistamisen yhteydessä yhteistyössä työelämätahojen ja työterveyshuollon asiantuntijoiden kanssa.

Ylijohtaja

Arvo Jäppinen

Hallitusneuvos

Kaija Suorsa-Aarnio

Tiedoksi: Tietosuojavaltuutettu
Eduskunnan oikeusasiamies
Opetushallitus
Suomen Kuntaliitto
Ammatilliset rehtorit ry
Ammatillisten oppilaitosten rehtoriliitto ry
Koulutuksen järjestäjien yhdistys ry
Yksityisten ammatillisten oppilaitosten liitto ry
Suomen opinto-ohjaajat ry.
Suomen Ammattiin Opiskele-vien Liitto – SAKKI ry
Suomen Opiskelija-Allianssi ry - OSKU

LIITTEET: Tietosuojaseloste
Tietosuojavaltuutetun toimiston esite: Ota oppaaksi henkilötietolaki